

Oláh Tamás

Rákóczi-kiállítás a sátoraljaújhelyi levéltárban

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár sátoraljaújhelyi fióklevéltárában (Zempléni Levéltár) hagyomány, hogy történelmi évfordulókra emlékezve a levéltár anyagát kiállításokon mutatják be. Így került sor 2001. március 30-án a II. Rákóczi Ferenc születésének 325., és nagysárosi elfogatásának 300. évfordulójára emlékező kiállítás megnyitására. A rendezők célul tűzték ki, hogy felelevenítsék a Rákóczi-szabadságharcot megelőző évek országos és megyei eseményeit. Ennek keretében korabeli dokumentumokkal kívánták érzékelteni, miért jöhetett létre olyan országos összefogás, amelyben a társadalom legkülönbözőbb rétegei közösen szálltak szembe a Habsburg államhatalommal.

Az év végéig megtekinthető levéltári dokumentumok a következő fondokból származnak: *IV. A 1001. Zemplén vármegye nemesi gyűlésének iratai*, valamint *IV. A 1001/B. Szirmay-Kazinczy-féle történelmi iratok, 1214-1786*. Az irategyüttes, amelyen belül két külön gyűjtemény is található, (Archivi Comitatus Zempliniensis *Historicorum Tomus I-XXI.* és *Autographia Archivi Comitatus Zempliniensis I-II.*) Kazinczy Ferenc kézírásos mutatójával használható. Ez az állag a 17-18. sz. történetének egyik legjobb forrásértékű

irategyüttese, amelyet Szirmay Antal alakított ki és Kazinczy Ferenc véglegesített. A kiállításon bemutatott dokumentumok közül a legérdekesebbek a következők: Az *Autographia* gyűjteményből, amely híres történelmi személyiségek saját kezű aláírását tartalmazó iratokból áll, a Rákóczi-Bercsényi-féle összeesküvésben részt vett személyek közül II. Rákóczi Ferenc (Fasc. 174. No. 1821.), gr. Bercsényi Miklós (jelzet nélküli irat a Fasc. 157. No. 176. és Fasc. 176. No. 1996. jelzetű levelek mellett) és Vay Ádám (Fasc. 217. No. 166.) egy-egy levelét mutattuk be. Vay Ádám levele azért is érdekes, mert a levél alján Kazinczy Ferenc feljegyzése olvasható: "Principis Francisci Rákóczi socius captivitatis Neostandensis, ad Viennam, ex qua Princeps, inter 7. et 8. Novembr. 1701., elapsus est." Ezek mellett gr. Solári ezredesnek, az elfogott Rákóczi őrzetével megbízott katonai egység parancsnokának egy 1697-es keltezésű levele is látható a tárlaton. (Fasc. 227. No. 554.)

A *Historicorum Tomus IV.* kötetében található a Bercsényi családra vonatkozó iratok. Ezek között néhány olyan is fellelhető, amelyben gr. Bercsényi Miklóst 1701-es Lengyelországba történő szökése után a Habsburg adminisztráció be-

idézi a másik szökött összeesküvővel, Szirmay Miklóssal együtt. Közülük eredetiben I. Lipót 1701. augusztus 26-án, Bécsben kiadott parancslevelét tekinthetik meg a látogatók. Ebben az uralkodó a hűtlenséggel vádolt két szökevényt ismét beidéztteti a *judicium delegatum* elnöke, gr. Buccellini Gyula Frigyes elé és utasítja a vármegyét, hogy az idézést függesse ki a megyeháza kapujára. (Fasc. 157. No.183.)

A Rákóczi családdal kapcsolatos iratok döntő része a Szirmay Antal által kialakított eredeti helyén, a 216-219. Fasciculusokban található. Ezek közül három olyan iratot állítottak ki, amely II. Rákóczi Ferenc életútjának ezt a szakaszát idézi fel. Rákóczi 1701. nov. 7-ei Bécsújhelyből történő szökését követően I. Lipót két elfogadó parancsot adott ki, amelyeket megküldött Zemplén vármegyének is. Az elsőt 1701. nov. 10-én keltezték Bécsből (Fasc. 217. No. 113.) Ebben arra utasítják a vármegyét, hogy a fogságból megszökött Rákóczit, aki feltehetően Magyarországra menekült, késedelem nélkül fogják el és további utasításig szigorú őrizet alatt tartásuk. Két héttel később, (1701. nov. 24. Bécs) I. Lipót újabb elfogató parancsában már vérdíjat tűzött ki Rákóczi fejére, 10.000 rhénes forintot ígért annak, aki élve adja át Rákóczit, 6.000-et pedig annak, aki holtan juttatja a hatóságok kezébe (Fasc. 217. No. 112.). A harmadik iratot Thavonat Lajos Albert, a szepesi kamara elnöke írta 1702. január 10-én Kassá-

ról Zemplén vármegyének. Ebben arról tájékoztatja a megyei hatóságot, hogy a kamara tudomására jutott az, hogy a kincstárra háramlott Rákóczi javak sok adósággal vannak megterhelve és szeretné megtudni, kik azok, akik Rákóczi hitelezői voltak. A kamara ugyanis ki akarja elégíteni a hitelezők követeléseit. Ezért arra kéri a vármegyét, hogy a legközelebbi megyegyűlésen adják a lakosság tudtára azt, hogy a Rákóczinak hitelezők ha követeléseik jogosak és érvényesíteni akarják, jelen levél keltéről számított 6 héten belül tehetik meg ezt br. Thavonat kamara elnök előtt, okmányaik felmutatásával. (Fasc. 217. No.114.)

IV.A. 1001/p. Vegyes közgyűlési iratok 1560-1848. Az állag a legényei Pintér Márton, Szirmay Antal, Kazinczy Ferenc lajstromozásakor kimaradt iratokból jött létre, amely kiegészült a 20. sz. elején az Adalékok Zemplén Vármegye Történetéhez c. folyóirat szerkesztéséhez összegyűjtött és jelzett nélküli darabokkal. Az első 11 csomó iratait (No. 1-528.) Mondy Miklós levéltáros 1965-ben rendezte és időrendi mutatóval látta el. Ebben az állagban a 17-18. sz. fordulójáról sok érdekes forrás található. A császári hadak visszaélései, erőszakoskodásai miatt a zempléni falvak és magánszemélyek gyakran fordultak a vármegyéhez, hogy vizsgálják ki és orvosolják panaszukat, illetve káraik miatt szállítsák le terheiket. A levelekből jól látható a nagymértékű elkeseredés, amely a Habsburg hatalom ellen irányul ebben az időszakban.

A panaszleveleket és kérelmeket olvasva látható, hogy a megye egész területén nagy károkat okoztak a császári hadak az 1690-es években (1. csomó No.108, 123, 151.) Nem volt elég ugyanis, hogy az előírtak szerint élelemmel és takarmánnyal kellett ellátni a katonákat, de gyakran előfordult, hogy a katonák a kirótt porción túl is rekviráltak élelmiszert és takarmányt, amiért nem fizettek. Sőt, a bodrogszögiek 1690 körül írott kérvényükben (1. csomó No. 108.) azt is elpanaszolták, hogy a falujukba beszállásolt káplár verte és kínozta őket. A beszállásolás mellett a hadseregnek végzett hosszú fuvar miatt is panaszt tettek az alispánnak 1693-ban, kérve, hogy valahogy szabadítsa meg őket a teheről, mert mind az emberek, mind az állatok igen rossz állapotban vannak.

IV.A. 1005. Zemplén vármegye adószedőjének iratai 1553-1848. és IV.A. 1005/a. Szirmay-féle pénztári és biztossági iratok 1553-1777. Ez az állag tartalmazza az adószedők elszámolásait, s különféle összeírásokat, amely Szirmay Antal kézíratos mutatójával használható. Ebből a Corbeli-ezred beszállásáról készített kimutatás került a kiállított dokumentumok közé. Az 1693. november 20-ai homonnai vármegyegyűlésen osztották fel a Corbeli-ezred ellátásához szükséges coralis és equilis portiot a megye települései között. A forrásból a császári reguláris lovasezred szervezeti felépítése is tanulmányozható.

V.37. Tarczal nagyközség iratai 1606-1950. Itt található a "Tartzal Várossának Főbb

Változásai Mellyekben minthogy Magyar Országának 1670-dik Esztendőtől fogva 1700-dik Esztendőig történt nevezetesebb szomorú Viszontagságait is Esztendönként hiven meg írta N. Babotsay Isák" c. kézíratos krónika. Ez a forrás azért került be a kiállítás anyagába, mert a 17. sz. utolsó harmadának hegyaljai történéseit a szemtanú hitelességével mutatta be.

Az eredeti levéltári dokumentumok mellett a levéltár könyvtárában fellelhető, fenti témával foglalkozó történeti munkákból is kiállítottak néhány kötetet. Ebben forrásközlések, tanulmányok és monográfiák találhatóak. A legkorábbi munka a Szirmay Antal által készített *Notitia historica comitatus Zempléniensis* (Buda, 1804.) A szerző, aki korábban a vármegye levéltárnoka is volt, ebben a munkájában a honfoglalástól a 19. sz. elejéig írta meg a megye történetét, kronológiai sorrendben. Így az 1701-es év történéseinek bemutatásában kiemelt szerep jut a Rákóczi-Bercsényi-féle összeesküvésnek, különösen pedig a Szirmayakkal kapcsolatos események leírásának.

A térképekkel, egykorú metszetekkel és festményekről készített másolatokkal is színesített kiállítással a Zempléni Levéltár megnyitotta azt a megemlékezés-sorozatot, amely a tervek szerint a Rákóczi-szabadságharc kirobbanásának 300. évfordulóján, 2003 tavaszán folytatódik majd.